

(Mancuso-Spadea, pp. 371–401); the study of a relief, representing either a baby or a woman, inspires a paper on the territory of ancient Clamptia (Sanginetto, pp. 403–413). The third part focuses on material evidence. More specifically the first three papers concern different aspects on Bruttii's coinage (Asian, pp. 417–443; Caccamo Caltabiano, pp. 445–476; Ruga, pp. 477–519); Verbicaro (pp. 521–542) focuses on the productive activities, namely weaving and food, in the area of ancient Petelia (modern Strongoli); Aversa (pp. 543–567) finds similarities in building techniques between Calabrian and North-western Greece defensive walls; Cristiano (pp. 569–594) analyses the presence of weapons and military equipment in 4th century BC burials; the paper of Lazzarini (pp. 595–600) on Greek and Oscan epigraphic material (mainly from Petelia), testifying to the cultural interactions between the Greeks and the Bruttii, ends the volume.

The book has the merit to explore various aspects in the life of ancient Calabria within a very wide chronological range, going from the Bronze age to the late Hellenistic period, supplying lots of new data and re-interpreting old documentation. Although the papers in the three sections of the book consider different case studies and the editors do not provide general conclusions, the *fil rouge* bonding all the contributions is the process of progressive cultural integration of all the peoples living in ancient Calabria. The volume is finely edited, with numerous b/w and coloured maps, pictures and drawings. Only one minor typo is detected.⁴

Jessica Piccinini

HRUBOŇ, PAVEL – PSÍK, RICHARD. 2013. *Kancelářské poznámky na papežských listinách v období 1378–1417 na příkladu listin dochovaných v moravských archivech*. Ostrava. ISBN 978-80-7464-256-2. 198 stran.

Před rokem a čtvrt vstoupil na pole medievistického bádání v České republice nový subjekt *Vivarium*. Za vznikem tohoto Centra pro studium středověké společnosti a kultury, působícího na Filozofické fakultě Ostravské univerzity, stála snaha odborníků různých specializací (filozofie, latinské filologie, historie, dějin umění, pomocných věd historických) spojit své síly při studiu nejrůznějších fenoménů středověké epochy evropských dějin, a dosáhnout tak při jejich reflexi hlubšího a plastičtějšího pohledu, než jaký by byl možný při izolovaném postupu jednotlivých disciplín.

První publikace, která byla v rámci této spolupráce vydána v nově založené řadě *Interpretationes*, je věnována tématu z oblasti papežské diplomatiky: kancelářským poznámkám, které se nacházejí na originálech papežských listin a představují důležitý pramen pro poznání jednak procesu expedice těchto dokumentů, jednak fungování papežské kanceláře jako takové. Ke studiu kancelářských poznámek přivedla oba autory práce na přípravě osmého svazku regist listin z doby Václava IV. (*Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.*), proto zkoumaný materiál omezili teritoriálně na originální písemnosti papežské proveniencie dochované v archivech na Moravě a v českém Slezsku. Chronologické ohraničení dobou velkého schizmatu v západní církvi (1378–1417) bylo stanoveno s ohledem na horní časový mezník soupisů originálních papežských listin, které jsou zpracovávány podle ná-

⁴ At p. 567 της Δωδώνης should read instead of τηφ Δωδώνηφ.

rodních a státních celků jako součást nadnárodního projektu *Censimento* (jeho jednotlivé výstupy jsou publikovány v rámci ediční řady *Index Actorum Romanorum Pontificum*, popřípadě jako *Beiträge zum IARP*), a mohly tak Pavlu Hruboňovi a Richardu Psíkovi poskytnout metodologické východisko i srovnávací materiál pro analýzu jimi vymezeného souboru písemností. Celkem se autorům v moravských archivech podařilo vypátrat 59 originálních listin papežů římské a pisánské obedience a dvě listiny Kostnického koncilu.

Publikace má dvě hlavní části. První z nich představuje vítaný úvod do problematiky papežských písemností. Nejprve je čtenář přehledným a srozumitelným způsobem seznamován s jednotlivými typy papežských listin a listů ve sledovaném období, jakož i s latinskou terminologií, která pro ně byla a je užívána. Následuje kapitola o papežské kanceláři, jejím personálu a o třech základních způsobech expedice písemností (*per cancellariam*, *per cameram*, *per viam correctoris*). Teprve poté se pozornost autorů přesouvá k vlastním kancelářským poznámkám. Komentář k nim je organizován podle jejich umístění na listině: P. Hruboň a R. Psík identifikovali na zkoumaném vzorku písemností celkem 23 pozic, na nichž se kancelářské poznámky mohou v závislosti na typu listiny, expedice či specifických okolnostech, za kterých dokument vznikl, nacházet. Při popisu konkrétní podoby poznámek pak autoři postupují od těch, které jsou umístěny na lící straně dokumentu, na plíce a pod plikou, k poznámkám zapsaným na rubní straně listiny, přičemž orientaci ve výkladu čtenáři usnadňují pomocí názorných schémat.

Druhá část knihy obsahuje katalog zkoumaných originálů papežských listin. U každé z písemností jsou pod pořadovým číslem uváděny datum a místo vydání, stručný latinský regest, podrobnější český regest, kancelářské poznámky (podle umístění na lící straně, plíce, pod plikou nebo na rubní straně), poznámky jiného nebo nejistého původu, typ listiny, místo uložení a dosavadní vydání *in extenso* nebo v regestových edicích. Soupis katalogizovaných písemností doprovází seznam jejich incipitů, osobní rejstřík všech jmen v podobě užitých v poznámkách, rejstřík písařů, chronologický seznam taxátorů, abreviátorů a sekretářů, rejstřík prokurátorů a grafický seznam vybraných figur (především registračních značek, ale i dalších specifických znaků či paraf). Knihu uzavírá shrnutí výsledků analýzy, seznam pramenů a literatury, anglické resumé a obrazová příloha.

Publikace Pavla Hruboně a Richarda Psíka na příkladu jasně vymezeného a pečlivě zpracovaného materiálu nastoluje mediivistické obci téma, které se v českém prostředí (na rozdíl od zahraničí) zatím nestalo předmětem intenzivního a soustavného zájmu (uvítala bych, kdyby byl součástí knihy systematictější přehled bádání k otázce). Třebaže se autoři k pojednání této problematiky dostali při sledování jiného cíle, a záběr jejich práce je tak z pochopitelných důvodů omezen na 50 let, nenechávají čtenáře na pochybách, že ke studiu pramenů přistoupili s hlubokým porozuměním pro jejich řeč a že výpověď analyzovaných písemností s využitím srovnávacího materiálu a znalosti nezbytné literatury dokázali odpovídajícím způsobem interpretovat a zasadit do širšího kontextu. Proto by podle mého názoru bylo velkým přínosem, kdyby se rozhodli ve studiu kancelářských poznámek na papežských listinách pokračovat a dospět k jejich syntetickému zpracování pro české země ve středověku.